

nam de uitnodiging aan; spoedig bleek echter dat samenwerking in feite onmogelijk was. Reeds in de voorafgaande correspondentie had Whitefield gesteld dat hij zijn werkzaamheden niet wilde en kon beperken tot de kring van de 'Seceders', die van hun kant alleen met hem wilden samenwerken wanneer hij toezegde niet buiten hun kring te zullen optreden. In feite gingen hier de wegen van het meest strikte en onbuigzame Schotse calvinisme en de in Schotland zeker niet oncalvinistische, maar toch ruimere 'Evangelical movement' uiteen. Whitefield trad op in Cambuslang, waar de opwekking werd geleid door predikanten die tot de officiële Schotse kerk behoorden. In het leven van de Schotse kerk had de opwekking een belangrijke uitwerking. De evangelische invloeden, die van Whitefields calvinistische methodisme uitgingen, absorbeerden en transformeerden een aantal elementen uit het oude Schotse puritanisme.

De theologie van de Schotse 'Evangelicals' bleef calvinistisch (zij het ook iets ruimer dan de ouderwets-scholastische theologie van vele 'Seceders'), en met name op het punt van de zondagsviering werd het oude ethos nog strikt gehandhaafd, maar toch deed zich iets van een klimaatsverandering, iets van een accentverschuiving voor: de vernieuwing van de Schotse kerk in evangelische geest en de evangelisering van het Schotse volk kregen nu prioriteit. Niet alleen op het platteland en in de kleine stadjes van Schotland, maar ook in centra als Edinburgh en Glasgow kwamen 'Evangelicals' op belangrijke predikantsplaatsen. In de kerkelijke vergaderingen was het tot het tweede decennium van de negentiende eeuw nog niet mogelijk de hegemonie van de 'Moderates' te doorbreken; wel vormden in de tweede helft van de achttiende eeuw de 'Evangelicals' reeds een sterke, invloedrijke partij binnen de kerk, die tegenover de naar rationalisme en moralisme tenderende prediking van de 'Moderates' een zwaar accent legde op de soteriologische aspecten van de boodschap, en die op het terrein van de kerkelijke politiek opkwam voor het recht van de gemeente met betrekking tot de predikantskeuze. Het laatste was in het door de oude patronaatsrechten gestempelde kerkelijk leven juist voor de 'Evangelicals' een vitale aangelegenheid. Dankzij hun activiteiten op dit punt werden zij ook wel als de 'popular party' aangeduid.

Naast de brede bedding, die de 'Evangelical party' zich in de 'Church of Scotland' had gegraven, vond de 'Revival'-beweging een smaller stroombed in de 'Relief Church', een kleine kerkgemeenschap die haar ontstaan dankte aan de schorsing (op kerkordelijke gronden) van Thomas Gillespie, een man van ruime blik en warme spiritualiteit. Hij had theologie gestudeerd onder Philip Doddridge, de ruimdenkende Engelse theoloog die wel als één van de vaders van de 'Evangelical revival' wordt beschouwd;